

АНОТАЦІЯ

Шунько М. Г. Адміністративно-правовий статус суддів вищих спеціалізованих судів в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – право. Сумський державний університет, Суми, 2023.

Дисертаційна робота, ґрунтуючись на аналізованні законодавства України, міжнародних нормативно-правових актів, судової практики, правової доктрини, має на меті визначити сутність та розкрити особливості адміністративно-правового статусу суддів вищих спеціалізованих судів в Україні, а також на основі опрацювання вітчизняного досвіду й досвіду зарубіжних країн виявити недоліки і прогалини в законодавстві та з'ясувати перспективи його подальшого вдосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків та пропозицій, що полягають у такому.

Доведено, що поняття адміністративно-правового статусу є складним та системним, а отже, може трактуватися в трьох розуміннях, систематизувавши які, можна констатувати, що роль адміністративно-правового статусу в процесі побудови правової держави та зміцненні адміністративно-правових відносин обумовлена необхідністю чіткого визначення компетенції суб'єктів, які беруть участь у визначених відносинах, для того щоб не створити умов для порушення правових приписів і водночас сприяти задоволенню інтересів учасників адміністративно-правових відносин.

Запропоновано визначення адміністративно-правового статусу судді вищого спеціалізованого суду. Під яким варто розуміти сукупність прав; обов'язків; вимог, що висуваються до кандидата на посаду судді; завдань і повноважень судді; правових гарантій та юридичної відповідальності судді.

Обґрунтовано суперечливість ролі суду в суспільстві. Адже, з одного боку, суд має широкі повноваження, а з іншого – судова влада не може спиратися на підтримку виборців, як законодавча влада, чи на можливість широкого вживання силових механізмів, як виконавча влада. Крім того, неоднозначна роль судової влади й у політичному житті, громадянському суспільстві, ідеологічному розвитку.

З'ясовано, що природа функції судді вищого спеціалізованого суду України є дуже складною та поєднує його функцію як судді цього суду загалом та його функцію у конкретному судовому процесі. Функція судді у конкретному судовому процесі полягає, зокрема, такому: 1) суддя здійснює слухання справи в рамках установлених процесуальних норм; 2) суддя досліджує відповідно до встановлених норм законодавства усі докази, доводи сторін, вивчає свідчення; 3) суддя приймає рішення, що повинне ґрунтуватися на об'єктивних та допустимих доказах, а також не може суперечити чинному законодавству.

Запропоновано класифікувати принципи діяльності суддів вищих спеціалізованих судів в Україні на: 1) загальні, які розвивають та закріплюють у спеціальних законах незалежність суддів, відносини, властиві різним гілкам влади); 2) організаційні, тобто такі, які регулюють відносини щодо організації судової системи, структуру її органів, статусу суддів тощо; 3) процесуальні, які регулюють відносини, що виникають під час здійснення конкретного виду судочинства.

Доведено, що важливість та значущість посади судді обумовлює існування певних чітких вимог, яким повинна відповідати особа, яка претендує на зайняття посади судді. Такі вимоги стосуються як професійних якостей такого спеціаліста, так і особистісних. Зазначені вимоги можуть бути загальними, тобто характерними для всіх суддів, а також специфічними, а саме: притаманними лише суддям вищих спеціалізованих судів та обумовленими специфікою підсудності конкретного Вищого спеціалізованого суду.

Наголошено, що можливість установлювати ті чи інші специфічні вимоги до претендентів на посаду судді у вищих спеціалізованих судах закріплена в Основному законі, що передбачає можливість для суддів спеціалізованих судів відповідно до Закону встановлювати інші вимоги щодо освіти й стажу професійної діяльності. Щодо деталізації цієї конституційної норми, то вона міститься в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» стосовно вимог до кандидатів на посаду судді Вищого спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності та в Законі України «Про Вищий антикорупційний суд» стосовно вимог до кандидатів на посаду судді Вищого антикорупційного суду. До специфічних вимог до кандидатів на посаду судді вищого спеціалізованого суду належать: підтвердження за результатами кваліфікаційного оцінювання здатності здійснювати правосуддя у Вищому спеціалізованому суді з питань інтелектуальної власності або Вищому антикорупційному суді та альтернативне існування однієї з таких підстав: стажу роботи на посаді судді (не менше ніж три роки для претендента на посаду судді Вищого спеціалізованого з питань інтелектуальної власності та не менше ніж сім років для претендента на посаду судді Вищого антикорупційного суду) або досвіду вузькопрофільної професійної діяльності (не менше п'яти років для претендента на посаду судді Вищого спеціалізованого з питань інтелектуальної власності та не менше семи років для претендента на посаду судді Вищого антикорупційного суду). Крім того, для претендента на посаду судді Вищого антикорупційного суду передбачена й можливість урахування наявності наукового ступеня у сфері права та стажу наукової роботи у сфері права щонайменше сім років.

Запропоновано визначення повноважень судді Вищого спеціалізованого суду, якими необхідно вважати закріплену за суддею в установленому законодавством порядку здатність на здійснення покладених на нього функцій із відправлення правосуддя в межах вимог спеціалізації та інстанційності. Окреслено ознаки повноваження судді вищого спеціалізованого суду: наявність прямих і зворотних зв'язків між судом та іншими сторонами,

законодавча чітка регламентація сутності повноважень, можливість надійного забезпечення (гарантії, можливість застосування примусу).

Здійснено класифікацію повноважень судді вищого спеціалізованого суду за кількома підставами: 1) змістом (інструктивні, вказівні, функціональні та забезпечувальні); 2) метою (відправлення правосуддя, повноваження відтворення, а також організаційні повноваження); 3) стадією розгляду справи (у першій інстанції та Апеляційній палаті, де повноваження також поділяють на загальні й конкретні); 4) сутністю (матеріально-правові, процесуальні й організаційні); 5) юрисдикцією та спеціалізацією (розгляд у Вищому антикорупційному суді та розгляд у Вищому суді з питань інтелектуальної власності).

Запропоновано класифікувати права суддів за кількома критеріями: 1) формою закріплення (конституційна, профільна, акти процесуального законодавства та правила етичної поведінки суддів); 2) змістом (права, що забезпечують особливий правовий статус судді та його правовий захист; права, що сприяють безпосередньому виконанню службових обов'язків; права, що допомагають судді реалізувати належні йому конституційні права та основні свободи, закріплюють можливість користуватися соціальними благами); 3) за сутністю суб'єктивного права (статусні й процесуальні права судді Вищого спеціалізованого суду).

Здійснено детальну змістовну характеристику всіх обов'язків суддів вищих спеціалізованих судів. Спираючись на здійснений аналіз, з'ясовано, що їх законодавче формулювання потребує певного уточнення та додаткового роз'яснення, що також сприятиме їх правильному розумінню, а отже, й реалізації.

Наголошено, що юридична відповідальність судді вищого спеціалізованого суду – це ті несприятливі наслідки правового, особистого, майнового, організаційного характеру, яких судді вищих спеціалізованих судів зазнають у разі порушення етичних і правових норм, та їх подальша реалізація. Судді вищих спеціалізованих судів за вчинені ними порушення

можуть притягатися до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності.

Досліджено особливості процесуального притягнення суддів вищих спеціалізованих судів до кримінальної відповідальності. З'ясовано, що специфічний конституційний порядок притягнення судді до кримінальної відповідальності є атрибутом забезпечення незалежності суду та запобігання тиску на суддівський корпус. Щодо матеріальних засад кримінальної відповідальності, то судді вищих спеціалізованих судів несуть кримінальну відповідальність на загальних підставах, можуть бути загальними та спеціальними суб'єктами кримінальних правопорушень (проти правосуддя, корупційних кримінальних правопорушень).

Наголошено, на тому, що на цей час спеціалізовані суди, утворювані в судових системах світу, можна умовно поділити на дві групи. Перша група представлена широкою системою спеціалізованих судів (ювенальні, промислові, адміністративні, військові, сімейні). Другу групу утворюють малопоширені спеціалізовані судові органи. Ці суди трапляються в світовій судовій практиці досить рідко. До них можна віднести, зокрема, антикорупційні та патентні суди.

Визначено, що особливістю Федерального патентного суду в Німеччині є те, що його судді є «технічно підготовленими», адже висуваються вимоги до їх освіти, вона повинна бути технічного профілю, та стажу роботи в технічній сфері. Подібний підхід дозволяє забезпечити всеосяжність, об'єктивність та вмотивованість судового рішення, а також більш раціонально використовувати бюджетні кошти, оскільки зникає необхідність залучати технічних консультантів.

Акцентовано на доцільності запозичення досвіду японських судів з інтелектуальної власності в контексті важливості підвищення вікового цензу для суддів, адже існуючий вік є недостатньо обґрунтованим та потребує збільшення принаймні до сорока років, що також забезпечить реалізацію

принципу внутрішнього переконання судді, яке буде повністю сформованим та об'єктивованим на момент досягнення сорокарічного віку.

Наголошено на тому, що, враховуючи досвід європейських держав та Індонезії, потрібно розглянути можливість створення розгалуженої системи антикорупційних судів, а з огляду на це необхідно розмежувати кваліфікаційні вимоги до кандидатів до вищого спеціалізованого суду та місцевих судів, зокрема, щодо стажу професійної діяльності, строку стажування на посаді судді тощо.

Обґрунтовано, що низький рівень довіри громадськості до об'єктивності, неупередженості та законності судових рішень є однією з передумов залучення іноземних суддів до процесу здійснення судочинства у вищих спеціалізованих судах України. Водночас існує безліч конституційних та законодавчих «перепон» для запровадження подібної пропозиції. Саме тому, наголошено на оптимальності запозичення іноземного досвіду за допомогою обов'язкового закордонного стажування для кандидатів на посаду судді у вищих спеціалізованих судах. З огляду на європейський курс нашої держави стажування повинне відбуватися в одній із держав Європейського Союзу. Строк стажування повинен становити близько шести місяців.

Установлено, що судова реформа багато в чому була зумовлена цілковитою втратою довіри до судової системи через упередженість, корумпованість та підконтрольність суддів політичній еліті держави. Саме тому все частіше політики та науковці обговорювали можливість посилення професіоналізації суддів за рахунок надання пріоритетності під час відбору на посаду судді науковцям. Дисертант наполягає, що для забезпечення належного рівня здійснення правосуддя у вищих спеціалізованих судах доцільно, передбачити, що судьями цих судів можуть бути лише особи, які мають науковий ступінь кандидата (доктора) юридичних наук або доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Акцентовано на важливості відновлення кримінальної відповідальності а винесення суддею неправосудного рішення. Адже існуюча нині ситуація

фактично допускає будь-який зовнішній вплив на процес ухвалення рішення, крім корупційного. Водночас звертається увага на важливість чіткого формулювання сутності поняття «неправосудне» задля уникнення неоднозначності його тлумачення.

Наголошено, на важливості удосконалення підходу відносно недоторканості суддів вищих спеціалізованих судів України.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, судді, суди, вищі спеціалізовані суди, Вищий антикорупційний суд України, Вищий суд з питань інтелектуальної власності, права та обов'язки, юридична відповідальність, принципи діяльності суддів, повноваження суддів, корупція, ІР-суд, інтелектуальна власність, спори.

SUMMARY

Shunko M. G. Administrative and legal status of judges of higher specialized courts in Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – law. Sumy State University, Sumy, 2023.

The dissertation based on the analysis of the legislation of Ukraine, international legal acts, judicial practice, legal doctrine, aims to determine the essence and reveal the peculiarities of the administrative-legal status of judges of higher specialized courts in Ukraine, as well as based on studying domestic and foreign experience countries to identify shortcomings and gaps in the legislation and to find out the prospects for its further improvement. As a result of the conducted research, several conclusions and proposals were formulated, consisting of the following.

It has been proven that the concept of administrative-legal status is complex and systematic, and therefore, it can be interpreted in three understandings, systematizing which, it can be stated that the role of administrative-legal status in the process of building a legal state and strengthening administrative-legal relations is due to the need for a clear definition of competence subjects participating in certain relations, in order not to create conditions for violation of legal prescriptions and at the same time contribute to the satisfaction of the interests of participants in administrative-legal relations.

The definition of the administrative-legal status of a judge of a higher specialized court is proposed. Which should be understood as a set of rights; duties; requirements for a candidate for the position of judge; tasks and powers of a judge; legal guarantees and legal responsibility of the judge.

The controversial role of the court in society is substantiated. After all, on the one hand, the court has broad powers, and on the other hand, the judicial power cannot rely on the support of the voters, as the legislative power, or on the possibility

of wide use of force mechanisms, as the executive power. In addition, the ambiguous role of the judiciary in political life, civil society, and ideological development.

It has been found that the nature of the function of a judge of the highest specialized court of Ukraine is very complex and combines his function as a judge of this court in general and his function in a specific judicial process. The latter consists of the following: 1) the judge hears the case within the framework of established procedural norms; 2) the judge examines all the evidence, arguments of the parties, examines the testimony in accordance with the established norms of the law; 3) the judge makes a decision that must be based on objective and admissible evidence and cannot contradict the current legislation.

It is proposed to classify the principles of activity of judges of higher specialized courts in Ukraine into: 1) general ones, which develop and enshrine in special laws the independence of judges, relations peculiar to different branches of government); 2) organizational, i.e. those that regulate relations regarding the organization of the judicial system, the structure of its bodies, the status of judges, etc.; 3) procedural, which regulate relations that arise during the implementation of a specific type of judicial proceeding.

It has been proven that the importance and significance of the position of a judge determines the existence of certain clear requirements that must be met by a person applying for the position of a judge. Such requirements concern both the professional and personal qualities of such a specialist. The specified requirements can be general, that is, characteristic of all judges, as well as specific, namely: inherent only to judges of higher specialized courts and conditioned by the specifics of the jurisdiction of a particular Higher Specialized Court.

It was emphasized that the possibility to establish certain specific requirements for applicants for the position of judge in higher specialized courts is enshrined in the Basic Law, which provides for the possibility for judges of specialized courts to establish other requirements regarding education and experience of professional activity in accordance with the Law. As for the details of this constitutional norm, it is contained in the Law of Ukraine "On the Judiciary and

the Status of Judges" regarding requirements for candidates for the position of judge of the High Specialized Court on Intellectual Property and in the Law of Ukraine "On the High Anti-Corruption Court" regarding requirements for candidates for the position of judge of the High Anti-Corruption Court. The specific requirements for candidates for the position of judge of a higher specialized court include: confirmation based on the results of a qualification assessment of the ability to administer justice in the Higher Specialized Court on Intellectual Property or the Higher Anti-Corruption Court and the alternative existence of one of the following grounds: seniority as a judge (not less than three years for an applicant for the position of a judge of the Higher Specialized in Intellectual Property and at least seven years for an applicant for the position of a judge of the Higher Anti-Corruption Court) or experience in a narrow-profile professional activity (at least five years for an applicant for the position of a judge of the Higher Specialized in Intellectual Property ownership and at least seven years for an applicant for the post of judge of the High Anti-Corruption Court). In addition, for the candidate for the position of judge of the High Anti-Corruption Court, it is also possible to consider the presence of a scientific degree in the field of law and experience of scientific work in the field of law for at least seven years.

It is proposed to define the powers of the judge of the High Specialized Court, which should be considered the ability of the judge to perform the functions assigned to him to administer justice within the requirements of specialization and agency. The features of the authority of a judge of a higher specialized court are outlined: the presence of direct and reverse relations between the court and other parties, the legislative clear regulation of the essence of the authority, the possibility of reliable security (guarantees, the possibility of coercion).

The classification of the powers of a judge of a higher specialized court was carried out on several grounds: 1) content (instructive, indicative, functional and supporting); 2) purpose (administration of justice, powers of reproduction, as well as organizational powers); 3) the stage of consideration of the case (in the first instance and the Appeals Chamber, where powers are also divided into general and

specific); 4) essence (substantive and legal, procedural and organizational); 5) jurisdiction and specialization (proceedings in the High Anti-Corruption Court and proceedings in the High Court on Intellectual Property).

It is proposed to classify the rights of judges according to several criteria: 1) form of confirmation (constitutional, profile, acts of procedural legislation and rules of ethical behaviour of judges); 2) content (rights that ensure the special legal status of a judge and his legal protection; rights that contribute to the direct performance of official duties; rights that help a judge to exercise his constitutional rights and basic freedoms, secure the opportunity to enjoy social benefits); 3) by the essence of subjective law (status and procedural rights of a judge of the Higher Specialized Court).

A detailed description of all the duties of judges of higher specialized courts has been carried out. Based on the analysis carried out, it was found that their legislative wording needs some clarification and additional clarification, which will also contribute to their correct understanding and, therefore, their implementation.

It is emphasized that the legal responsibility of a judge of a higher specialized court is the adverse consequences of a legal, personal, property, and organizational nature that judges of a higher specialized court experience in case of violation of ethical and legal norms, and their further implementation. Judges of higher specialized judges may be subject to disciplinary, administrative, civil, and criminal liability for violations committed by them.

Peculiarities of procedurally bringing judges of higher specialized courts to criminal responsibility are studied. It was found that the specific constitutional procedure for bringing a judge to criminal responsibility is an attribute of ensuring the independence of the court and preventing pressure on the judiciary. Regarding the material basis of criminal responsibility, judges of higher specialized courts bear criminal responsibility on general grounds, may be general and special subjects of criminal offenses (against justice, corruption criminal offenses).

It is emphasized that at this time the specialized courts formed in the judicial systems of the world can be conditionally divided into two groups. The first group

is represented by a wide system of specialized courts (juvenile, industrial, administrative, military, family). The second group consists of uncommon specialized judicial bodies. These trials are quite rare in world judicial practice. These include anti-corruption and patent courts.

It has been determined that a feature of the Federal Patent Court in Germany is that its judges are "technically trained", because there are requirements for their education, it must be of a technical profile, and work experience in the technical field. Such an approach makes it possible to ensure the comprehensiveness, objectivity, and motivation of the court decision, as well as more rational use of budget funds, since the need to involve technical consultants disappears.

Emphasis is placed on the expediency of borrowing the experience of Japanese courts on intellectual property in the context of the importance of increasing the age limit for judges, because the existing age is insufficiently substantiated and needs to be increased to at least forty years, which will also ensure the implementation of the principle of the judge's internal conviction, which will be fully formed and objectified upon reaching the age of forty.

It was emphasized that, considering the experience of European states and Indonesia, it is necessary to consider the possibility of creating an extensive system of anti-corruption courts, and in view of this, it is necessary to differentiate the qualification requirements for candidates to the higher specialized court and local courts regarding the length of professional activity, the period of internship as a judge, etc.

It is substantiated that the low level of public trust in the objectivity, impartiality and legality of court decisions is one of the prerequisites for the involvement of foreign judges in the process of judicial proceedings in the higher specialized courts of Ukraine. At the same time, there are many constitutional and legislative "obstacles" to the introduction of such a proposal. That is why the optimality of borrowing foreign experience with the help of a mandatory foreign internship for candidates for the position of judge in higher specialized courts is emphasized. Given the European course of our country, the internship must take

place in one of the countries of the European Union. The internship period should be about six months.

It has been established that the judicial reform was largely due to a complete loss of trust in the judicial system due to bias, corruption, and the control of judges by the political elite of the state. That is why politicians and scientists increasingly discussed the possibility of strengthening the professionalization of judges by giving priority to scientists during the selection process for the post of judge. The dissertation insists that to ensure the proper level of administration of justice in higher specialized courts, it is advisable to provide that judges of these courts can only be persons who have the scientific degree of candidate (doctor) of legal sciences or Doctor of Philosophy in specialty 081 "Law".

Emphasis is placed on the importance of re-establishing criminal responsibility and rendering an unjust decision by the judge. After all, the current situation allows any external influence on the decision-making process, except for corruption. At the same time, attention is drawn to the importance of a clear formulation of the essence of the concept of "unjust" to avoid ambiguity in its interpretation.

The importance of improving the approach regarding the inviolability of judges of higher specialized courts of Ukraine was emphasized.

Key words: administrative and legal status, judges, courts, high specialized courts, Supreme Anti-Corruption Court of Ukraine, Supreme Court on Intellectual Property, rights and responsibilities, legal responsibility, principles of judges, powers of judges, corruption, IP-court, intellectual property, disputes.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Шунько М. Г. Загальні принципи діяльності суддів вищих спеціалізованих судів України. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 1. С. 282–286.
2. Шунько М. Г. Адміністративно-правова характеристика вимог, що висуваються до кандидатів на посаду судді Вищого спеціалізованого суду. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2021. № 4. С. 205–208. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/49>
3. Шунько М. Г. Адміністративно-правова характеристика місця та ролі судді Вищого спеціалізованого суду. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 4. С. 228–231. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.04.40>
4. Шунько М. Г. Запозичення зарубіжного досвіду для удосконалення адміністративно-правового статусу судів вищого суду з питань інтелектуальної власності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 296–299. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/69>

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Шунько М. Г. Особливості реалізації принципу забезпечення права на оскарження судових рішень у діяльності суддів вищих спеціалізованих судів України : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного прав Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ, 23 берез. 2021 р). Київ, 2021. С. 334–336.
6. Шунько М. Г. Цивільно-правова відповідальність суддів вищих спеціалізованих судів : матеріали міжнародної онлайн-науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 20–21 трав. 2021 р.). Суми, 2021. Ч. 1. С. 298–300.

7. Шунько М. Г. Особливості цивільно-правової відповідальності суддів вищих спеціалізованих судів України : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів та викладачів закладів вищої освіти «Правовий дискурс». (м. Черкаси, 12 жовт. 2021 р.). Черкаси, 2021. С. 176–177.

8. Шунько М. Г. Зарубіжний досвід залучення наукових працівників до правосуддя у вищих спеціалізованих судах. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 19–20 травня 2022 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко. Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 365–368.